

17. KĀDI IR GALVENIE CIRŠU VEIDI UN KAD TOS LIETO?

**KAILCIRTES
IZLASES CIRTES
SANITĀRĀS CIRTES
REKONSTRUKTĪVĀS CIRTES
KRĀJAS KOPŠANAS CIRTES**

Cirte ir darbība, kad mežā tiek cirsti koki audzes kvalitātes uzlabošanai un (vai) koksnes ieguvei. Cirtes iedala divās galvenajās grupās – **kopšanas** cirtes un **galvenā** cirte. Atsevišķi jāmin tādi ciršu veidi kā sanitārā, rekonstruktīvā un ainavu cirte.

GALVENĀ CIRTE ir mežaudzes nociršana, kad sasniegts galvenās cirtes vecums vai caurmērs. Šo cirti var dēvēt arī par atjaunošanas cirti, jo pēc tās pabeigšanas jāveic meža atjaunošana. Galvenajai cirtei var būt vairāki izpildes veidi. **Kailcirte** ir ciršanas veids, kad mežaudze tiek novākta vienā paņēmienā. Pēc kailcirtes mežs tiek atjaunots mākslīgi (stādot vai sējot) vai dabiski.

Maksimālā kailcirtes platība ir ierobežota. Silā, mētrājā, lānā, damaksnī, vēri un gāršā kailcirtes maksimālā pieļaujamā platība ir 5 ha. Pārējos meža tipos kailcirtes platība nedrīkst pārsniegt 2 hektārus. Silā, mētrājā un lānā – sausieņu meža tipos, kur vienīgā pieļaujamā galvenā koku suga ir priede, kailcirtes platību var palielināt līdz 10 hektāriem, ja tiek saglabāti ne mazāk kā 20 priežu sēklu koki (sēklas ražojoši, dzīvotspējīgi koki ar taisniem stumbriem un labi attīstītiem vainagiem) katrā cirsmas platības hektārā.

Kailcirte ir ciršanas veids, kad mežaudze tiek novākta vienā paņēmienā.

Lai varētu veikt kailcirti, piegulošajai platībai jābūt atjaunotai. Minimālais vecums, kāds kailcirtei piegulošajai atjaunotajai mežaudzei jāsasniedz, ir trīs gadi.

Ja galveno cirti veic vairākos paņēmienos, to sauc par **pakāpenisko** cirti. Šādā gadījumā mežaudze tiek novākta vairākos piegājienos, parasti – divos vai trijos. Pakāpeniskās cirtes mērķis ir panākt meža dabisko atjaunošanos zem paliekošo koku vainagu klāja. Šo cirti var veikt vienlaidus visā platībā, vai veidojot atvērumus. Audzi nocērt pilnībā pēc tam, kad dabiski atjaunojušos koku skaits ir atbilstošs, lai mežaudzi uzskatītu par atjaunotu, kā to paredz Ministru kabineta (MK) noteikumi Nr. 935 *Noteikumi par koku ciršanu mežā*¹ prasības.

Galvenā cirte ir atļauta, ja koki sasnieguši atbilstošu vecumu vai caurmēru. Galvenās cirtes vecums galvenajām koku sugām ir noteikts *Meža likumā*² (skat. tabulu) un ir atkarīgs no audzes bonitātes. Ozolam, priedei un lapeglei galvenās cirtes vecums mazāk produktīvās (zemākas bonitātes) audzēs ir lielāks, savukārt bērzam – mazāks. Baltalkšņu audžu ciršanai galvenajā cirtē minimālais vecums vai caurmērs nav noteikts.

1 <https://likumi.lv/doc.php?id=253760>

2 <https://likumi.lv/doc.php?id=2825>

Galvenās cirtes vecums galvenajām koku sugām

Valdošā koku suga	Galvenās cirtes vecums (gadi) atkarībā no bonitātes		
	I un augstāka	II–III	IV un zemāka
Ozols	101	121	121
Priede un lapegle	101	101	121
Egle, osis, liepa, goba, vīksna, kļava	81	81	81
Bērzs	71	71	51
Melnalksnis	71	71	71
Apse	41	41	41

Galvenās cirtes valdaudzes vidējais caurmērs galvenajām koku sugām

Valdošā koku suga	Valdaudzes vidējais caurmērs (cm) atkarībā no bonitātes			
	Ia	I	II	III
Priede	39	35	31	27
Egle	31	29	29	27
Bērzs	31	27	25	22

Mežaudzes vidējais caurmērs, pēc kura sasniegšanas ir atļauta galvenā cirte, trim saimnieciski nozīmīgākajām koku sugām – priedei, eglei un bērzam ir noteikts MK noteikumos Nr. 935 *Noteikumi par koku ciršanu mežā* (skat. tabulu). Arī galvenās cirtes caurmērs ir noteikts atšķirīgs, atkarībā no audzes bonitātes – augstākas bonitātes mežaudzēm tas ir lielāks.

Izlasses cirte ir galvenās cirtes veids, kas neparedz mežaudzes pilnīgu nociršanu. Šo cirti pielieto dažāda vecuma mežā, periodiski nocērtot daļu audzes, kas nepārsniedz audzes pieaugumu. Izlasses cirtes izpildes laikā mežaudzes šķērslaukums nedrīkst tikt samazināts zem kritiskā šķērslaukuma.

Pakāpeniskās un izlasses cirtes galvenokārt pielieto gadījumos, kad kailcirte ir aizliegta, piemēram – īpaši aizsargājamās teritorijās un aizsargjoslās.

KOPŠANAS CIRŠU mērķis ir uzlabot paliekošo mežaudzes koku augšanas apstākļus un veidot vēlamo mežaudzes koku sastāvu. Atsevišķi nodala jaunaudžu kopšanas un krājas kopšanas cirtes.

Jaunaudžu kopšanas cirti jeb sastāva kopšanu uzsāk brīdī, kad ātraudzīgie koki sāk nomākt mērķa sugas kokus. Savlaicīgi un pareizi veiktai jaunaudžu kopšanai ir izšķiroša nozīme kvalitatīva un ražīga meža izveidē. Ar sastāva kopšanas cirtēm jāpanāk vēlamais mežaudzes koku sugu sastāvs un optimāla augšanas telpa jaunaudzes kokiem, un to veic mežaudzēs, kuru augstums ir līdz 10 metriem. Sastāva kopšanas cirtēs lielākoties netiek gatavoti apaļkoksnes sortimenti.

Kādi ir galvenie ciršu veidi un kad tos lieto?

Cērtot kokus **krājas kopšanas** cirtēs, iespējams gūt pirmos ienākumus no apaļkoku sortimentu realizācijas. Pirmajā krājas kopšanas cirtē iegūst pārsvarā tievo dimensiju koksni – malku un papīrmalku. Kopjot mežu lielākā vecumā, iegūst arī vērtīgākus sortimentus – sīkbaļķus, baļķus un finierklučus. Pēdējo krājas kopšanas cirti vajadzētu veikt ne vēlāk kā 50...60 gadus vecās audzēs. Ja mežs tiek kopts lielākā vecumā, koku pieaugumi kopšanas rezultātā vairs lielāki nekļūst, un šāda cirte nepalīdz uzlabot paliekošo koku produktivitāti.

Ja mežaudze vēl nav sasniegusi galvenās cirtes parametrus, bet ir cietusi no vēja, sniega un uguns postījumiem, vai arī koku bojāeju vai dzīvotspējas zudumu izraisījuši kaitēkļi vai slimības, augtspēju zaudējušos un nokaltušos kokus nocērt **sanitārajā cirtē**.

Ja paliekošo augtspējīgo koku šķērslaukums ir lielāks par normatīvos noteikto kritisko šķērslaukumu, kokus cērt sanitārajā izlases cirtē, bet, ja augtspējīgo koku šķērslaukums ir mazāks par kritisko – audzi novāc pilnībā, veicot sanitāro kailcirti.

Par augtspēju pilnīgi vai daļēji zaudējušiem atzīstami koki ar kaitēkļu invāzijas pazīmēm (redzamiem ieskreju caurumiņiem un koksnes vai mizas grauzuma miltiem uz stumbru pamatnes), koki, kuriem redzamas sakņu un stumbru trupes pazīmes, sveķu vēža inficētas priedes, egles ar plašiem mizas bojājumiem, noliekti un gāzti koki un koki ar defoliācijas pazīmēm – zaudētu lapotni, dzeltējošām skujām.

Kokus cērt sanitārajā izlases cirtē, ja paliekošo, augtspējīgo koku šķērslaukums ir lielāks par normatīvos noteikto kritisko šķērslaukumu. Bet, ja augtspējīgo koku šķērslaukums ir mazāks par kritisko, – audzi novāc pilnībā, veicot sanitāro kailcirti.

Neproduktīvas mežaudzes nociršana vienlaidus vai izlases veidā ir **rekonstruktīvā cirte**. Atzinumu par to, ka audze, atbilstoši normatīvo aktu prasībām, ir uzskatāma par neproduktīvu, izsniedz Valsts meža dienests. Par neproduktīvu atzīst mežaudzi, kuras šķērslaukums ir zem kritiskās vērtības, kā arī jaunaudzes līdz 6 metru augstumam, kurās vairāk nekā 60% koku ir ar dzīvnieku, kaitēkļu vai slimību bojājumiem. Tāpat par neproduktīvām tiek atzītas par 40 gadiem vecākas priežu, egļu vai bērzu mežaudzes vai par 70 gadiem vecākas priežu audzes, kurās apses, baltalkšņa, blīgzņas un citu vītolu piemistrojums ir lielāks par 40% no kopējās mežaudzes krājas. Normatīvos ir noteikta arī metodika, kā par neproduktīvām var atzīt augšanā stagnējošas egļu mežaudzes.

Ja meža īpašnieks vēlas uzlabot ainavu, atsedzot ainaviskās vērtības, kultūrvēsturiskus vai dabas objektus, kokus var cirst **ainavu cirtē**. Ainavu cirtes var veikt, ja tās paredzētas meža apsaimniekošanas plānā, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plānā vai saskaņotas ar ainavu arhitektu.

Literatūra

1. Meža likums. Pieņemts: 24.02.2000. Stājas spēkā: 17.03.2000.
2. MK noteikumi Nr.935 Noteikumi par koku ciršanu mežā. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 01.01.2013.
3. Kopšanas ciršu rokasgrāmata (2008) Rīga: AS Latvijas valsts meži, 112 lpp. Pieejams: <http://www.lvm.lv/petijumi-un-publicacijas/kopsanas-cirsu-rokasgramata?view=attachments>.
4. Krājas un jaunaudzū kopšanas ciršu modeļi. Rīga: AS Latvijas valsts meži. Pieejams: http://www.lvm.lv/images/lvm/Profesionaliem/Me%C5%B5Eizstr%C4%81de/Me%C5%BEa_darbi_ilustr%C4%81cij%C4%81s/Kopsanas_cirsu_modeli_v.01.pdf.